

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ, ΕΥΓΕΝΙΑ ΑΛΕΞΑΚΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΑΓΩΓΗ



Ελένη Σπαθάρη-Μπεγλίτη

Διδάκτωρ Λαογραφίας

Μεταδιδάκτωρ Κοινωνικής και Οικονομικής Ιστορίας

Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων Δ.Ε.

**ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ
ΣΥΣΤΑΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΣΚΕΥΗΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ –**

**ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΗ/ΤΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΝΟΣ ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΧΟΛΕΙΟΥ**

Ο τελευταίος αιώνας της χιλιετίας, ο 20ός, υπήρξε ένας κατεξοχήν αιώνας παιδαγωγικών προβληματισμών και εκπαιδευτικών οραματισμών στο θεωρητικό επίπεδο, οι οποίοι, δυστυχώς, δεν μπόρεσαν να βρουν τον δρόμο τους στην πρακτική υλοποίηση. Ποτέ δεν συζητήθηκαν τόσο θέματα εκπαίδευσης και διαπαιδαγώγησης, παιδικής ψυχολογίας και δικαιωμάτων του παιδιού. Όμως, η θέση του παιδιού στον σύγχρονο κόσμο αποτελεί ένα συνεχές διακύβευμα και οι στατιστικές δεν είναι ενθαρρυντικές. Τι κι αν οι μεγάλοι μοντερνιστές αρχιτέκτονες σχεδίασαν το ιδανικό λειτουργικό σχολείο; Τι κι αν οι καλλιτέχνες και οι ψυχολόγοι προβληματίστηκαν πάνω στα χρώματα που απελευθερώνουν τη χαρούμενη διάθεση; Τι κι αν οι συγγραφείς βυθίζονται μέσα στην ανθρώπινη ψυχή για να κοινωνήσουν στα παιδιά τα στοιχεία της διαπροσωπικής ή και κοινωνικής αλληλεγγύης; Τι κι αν οι θεατρολόγοι αναζήτησαν τη μάθηση στάσεων ζωής μέσω της έκστασης και της κάθαρσης, οι μουσικοί μέσω της γαλήνευσης ή της απελευθέρωσης ενέργειας, οι κινηματογραφιστές μέσω της βιωματικής ταύτισης, η ίδια η φύση μέσω της μετάδοσης της σωματικής και πνευματικής ισορροπίας και αρμονίας και «όλο το σύμπαν μέσω της συνωμοσίας του για να υλοποιήσει τις επιθυμίες των παιδιών», παραφράζοντας τη ρήση του Paulo Coelho.

Όλα τα παραπάνω παρέμειναν μέσα στο πλαίσιο των θεωρητικών προβληματισμών μέσα κι έξω από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Τίποτα δεν μπόρεσε να διαταράξει την πρακτική οικοδόμησης άχαρων σχολείων, αποτύπωσης μουντών χρωμάτων, δημιουργίας ουδέτερων βιβλίων, την καλλιέργεια ανταγωνισμών και αντιπαλοτήτων στις ψυχές των παιδιών κατά το πρότυπο των μεγάλων. Τίποτα δεν μπόρεσε να γκρεμίσει τα υλικά και φαντασιακά τείχη που κρατούν τα μικρά παιδιά μακριά από τα πολιτισμικά δρώμενα της κοινωνίας. Τίποτα δεν μπόρεσε να αποτρέψει να βρίσκονται οι μικροί μαθητές μας στοιχισμένοι δυο-δυο απέναντι στον δάσκαλο, με τη βαθύτερη των σημειολογικών ερμηνειών που μπορεί να δώσει αυτή η διάταξη. «Η φαντασία στην εξουσία» ήταν ένα από τα κυρίαρχα συνθήματα της εκπαιδευτικής κοινότητας στον αιώνα που πέρασε, αλλά, φευ, δεν κατόρθωσε ούτε καν να αναδείξει «τη φαντασία στα σχολεία»! Με δυο λόγια, ο 20ός αιώνας απέτυχε να είναι ο αιώνας των ανατροπών. Κύκλο έκανε σε όλα τα επίπεδα και έφυγε.

Ακόμα και στο θέμα που θα διαπραγματευθώ, στη σχέση σχολείου και μουσείου, τα πρακτικά αποτελέσματα σε σχέση με τον ευρύτερο μουσειολογικό θεωρητικό προβληματισμό παρέμειναν πενιχρά. Το 1929 δημοσιεύθηκε από τον καθηγητή Rochester

Foyles στο περιοδικό The Museum News ο πρώτος ορισμός του μουσείου, σύμφωνα με τον οποίο: «Το μουσείο είναι ένας οργανισμός, του οποίου ο προορισμός αποβλέπει στη διατήρηση των αντικειμένων που απεικονίζουν κατά τον καλύτερο τρόπο τα φαινόμενα της φύσης και την εργασία του ανθρώπου: χρησιμοποιούνται δε για την ανάπτυξη των ανθρωπίνων γνώσεων και τη μόρφωση του λαού». Θα περάσουν αρκετές δεκαετίες για να διατυπώσει το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων στο καταστατικό του τον νέο ορισμό, σύμφωνα με τον οποίο το μουσείο, «όχι μόνο συλλέγει και διατηρεί τα υλικά τεκμήρια του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, αλλά και τα εκθέτει για μελέτη, παιδεία και ψυχαγωγία». Είναι, λοιπόν, προφανές ότι, ενώ ο πρώτος ορισμός αντανάκλα την τάση να ανοίξουν οι ιδιωτικές συλλογές στο κοινό για τη μόρφωσή του, στην πορεία ο νέος κλάδος της Μουσειολογίας διαγιγνώσκει ότι ο ρόλος του μουσείου μπορεί να επεκταθεί σε δραστηριότητες που σχετίζονται ιδιαίτερα με τη μελέτη, την παιδεία και την ψυχαγωγία. Τα παιδιά και οι νέοι θα έπρεπε να είναι οι πρώτοι εκείνοι αποδέκτες του διευρυμένου ρόλου του μουσείου. Ενώ, λοιπόν, το μουσείο δύναται να διαδραματίσει έναν σημαντικότερο ρόλο στη μόρφωση και τη διαπαιδαγώγηση των νέων, παρέμεινε με τα λιγοστά εκπαιδευτικά προγράμματά του σε απόσταση από το σχολείο, αναζητώντας σε αυτό το κοινό του, χωρίς όμως συνεργασία με την εκπαιδευτική κοινότητα για τη διάγνωση των αναγκών που βασίζονται στο σχολικό curriculum.

Όλα, λοιπόν, μπροστά μας βρίσκονται και από εμάς εξαρτώνται οι ανατροπές που δεν πετύχαμε να κάνουμε. Γιατί το σχολείο χρειάζεται ανατροπές, και μάλιστα ανατροπές με φαντασία. Οι ανατροπές αυτές, παρά τους θεωρητικούς προβληματισμούς, δεν επήλθαν, γιατί δεν τις είχε ανάγκη η κοινωνία. Τον 20ό αιώνα, η κοινωνία ήθελε υπηκόους εργάτες για την αλυσίδα παραγωγής ή υπαλλήλους για τη γραφειοκρατική διεκπεραίωση. Ωστόσο, η αποκαλούμενη Κοινωνία της Πληροφορίας μας εισάγει σε μία νέα εποχή ανατροπών των προηγούμενων δεδομένων.

Ας εξετάσουμε, λοιπόν, ποιες θα είναι οι διαφαινόμενες απαιτήσεις της κοινωνίας και με ποιες μορφές μπορούν αυτές να ικανοποιηθούν στον χώρο του σχολείου. Ο παραγωγικός πλούτος της κοινωνίας θα προκύπτει από πολίτες που θα έχουν δεξιότητες στα εξής:

- Αναζήτηση της πληροφορίας
- Ικανότητα έρευνας και καταγραφής
- Βιωματική εμπειρία και ικανότητα συνεργασίας
- Κοινοποίηση της πληροφορίας
- Οργανωτική δεξιότητα
- Επικοινωνιακή δεξιότητα
- Θετική στάση στη διά βίου μάθηση

Όμως, αν το σχολείο έθετε ως στόχο να καλλιεργήσει όλα τα παραπάνω ως τεχνικές επαγγελματικής επιβίωσης στις σύγχρονες εργασιακές σχέσεις, θα έθετε κατ' ουσίαν εαυτόν στη μονομερή διάθεση των νέων παραγωγικών διαδικασιών. Αν και θα άλλαζε ως προς το μαθησιακό φορτίο, δεν θα διέφερε σε τίποτα από το σχολείο του 20ού αιώνα ως προς τη λογική του. Πέρα από τον παραγωγικό πλούτο μιας χώρας, το σχολείο πρέπει να έχει το ρόλο να προετοιμάσει τους νέους για τον πολιτισμικό της πλούτο. Για να συμφιλωθούν οι δύο αυτές ανάγκες της κοινωνίας και να βρίσκεται το σχολείο σε ένα ρόλο πληρότητας, έχει σημασία σε ποιο πεδίο θα καλλιεργηθούν οι παραπάνω δεξιότητες στους/στις μαθητές/τριες μας.

Ένα από τα πεδία πλήρωσης των παραπάνω θα ήταν η δημιουργία σχολικού μουσείου. Ο στόχος αυτός δεν πρέπει να σκοπεύει κατευθείαν στο αποτέλεσμα, δηλαδή στη δημιουργία του σχολικού μουσείου, αλλά στη διαδικασία της δημιουργίας του. Η διαδικασία αυτή περνά από τα εξής στάδια:

- **Ομαδοσυνεργατική μέθοδος εργασίας.** Στο πλαίσιο της, και προτού αρχίσει οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα υλοποίησης του μουσείου, η μαθητική ομάδα πρέπει να γνωρισθεί αναμεταξύ της σε βάθος με διαδικασίες αυτοπαρουσίασης, αλληλοπαρουσίασης, δραματοποίησης των προσωπικών στάσεων του κάθε μέλους, ώστε να μπορέσει να λειτουργήσει η δυναμική της ομάδας.
- **Βιωματική μάθηση.** Η σχολική ομάδα μαθητών/τριών βγαίνει έξω από τα σύνορα του σχολείου για να αναγνωρίσει το πεδίο της δράσης της. Η τοπική κοινωνία ως χωρο-χρονική συνισταμένη αποτελεί την κυριότερη δεξαμενή άντλησης του υλικού που μπορεί να συμπεριληφθεί σε ένα σχολικό μουσείο. Ώθηση στην ιδέα της δημιουργίας ενός σχολικού μουσείου θα έδινε η εισαγωγή του μαθήματος της Τοπικής Ιστορίας, μάθημα το οποίο έχει ήδη δοκιμαστεί πιλοτικά στις τάξεις των Ε' και ΣΤ' των δημοτικών σχολείων.
- **Καθορισμός στόχων.** Ο καθορισμός των στόχων γίνεται με πρωτοβουλία των μαθητών/τριών, αφού προηγουμένως έχουν κατευθυνθεί στην αναγνώριση του τοπίου. Το περιβάλλον είναι φυσικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό. Η Τοπική Ιστορία, εξεταζόμενη από την οπτική της Ιστορικής Σχολής Κοινωνικής και Οικονομικής Ιστορίας, της αποκαλούμενης Σχολής των Annales (από το περιοδικό Annales d'Histoire Economique et Sociale που εκδίδει από το 1929), μελετά το περιβάλλον στο σύνολό του και την κοινωνία διά των αλληλεπιδράσεων φύσης και ανθρώπου. Επιπλέον, η αργή κίνηση των δομών -δηλαδή η καθημερινή ζωή— βρίσκεται στο κέντρο του ενδιαφέροντός της. Η εκδρομή σε έναν τόπο, η μελέτη μιας φωτογραφίας, η χαρτογραφία μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να αναγνώσουν με απλό τρόπο και να κατανοήσουν το ιστορικό τοπίο από το οποίο θα αντλήσουν τα τεκμήρια του μουσείου τους.
- **Συγκέντρωση του υλικού.** Οποιοδήποτε αντικείμενο του περιβάλλοντος των παιδιών μπορεί να αποτελέσει έκθεμα για το μουσείο τους. Σημασία δεν έχει το έκθεμα αυτό καθαυτό, αλλά η τεκμηρίωσή του. Τα παραδοσιακά αντικείμενα αποτελούν το πιο πρόσφορο υλικό. Υπάρχουν στα περισσότερα σπίτια και συνήθως ενοχλούν. Στον χώρο του σχολείου μπορούν να διδάξουν πολλά στα παιδιά. Η μαγνητοφώνηση της λειτουργίας τους από κάποιον που γνωρίζει τη χρήση τους, η περιγραφή τους, η ζωγραφική τους απεικόνιση, η σύγκρισή τους με άλλα αποτελούν σημαντικά στοιχεία κατανόησης του κόσμου που περιβάλλει τα μικρά παιδιά. Αυτή καθαυτή, εξάλλου, η τεκμηρίωση των εισαγόμενων στο σχολικό μουσείο αντικειμένων αποτελεί μία από τις σημαντικότερες διαπαιδαγωγικές και μαθησιακές δραστηριότητες που μπορεί να προσφέρει ένα τέτοιο μουσείο. Τεκμήρια του πολιτισμού δεν είναι μόνο τα υλικά τεκμήρια, αλλά και οι ηχητικές καταγραφές με παραμύθια, τα οποία τα έχουν αφηγηθεί παραμυθάδες ή άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, οι βιντεοσκοπήσεις παραδοσιακών δραστηριοτήτων, η συγκέντρωση παλιών παιχνιδιών, αλλά και η καταγραφή ομαδικών παιχνιδιών, η

φωτογράφιση του οικισμένου χώρου, αλλά και η φωτογράφιση των αγροτικών δραστηριοτήτων.

Εξάλλου, έκθεμα σε ένα σχολικό μουσείο δεν είναι κατ' ανάγκη ένα παραδοσιακό αντικείμενο. Οτιδήποτε πρόσφατο, του οποίου αναγνωρίζουμε ακόμη τις λειτουργίες, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κατανοήσει το παιδί πως στο μέλλον θα είναι παλιό και ενδεχομένως μη ταυτοποιήσιμο. Η λειτουργία του εκθέματος δεν είναι αυτοδύναμη: διά του εκθέματος, ο μικρός μαθητής μπορεί να προβληματισθεί πάνω στις έννοιες παρελθόν, παρόν, μέλλον, ως συνισταμένες της πορείας του ανθρώπου και της εξέλιξης του πολιτισμού.

- **Οργάνωση εκθέσεων.** Τα αντικείμενα και άλλα στοιχεία που θα συγκεντρωθούν δεν είναι σκόπιμο να τοποθετηθούν σε προθήκες. Από παιδαγωγική άποψη, το χάος που θα δημιουργηθεί από τη συγκέντρωση των πιο ετερόκλητων αντικειμένων αποτελεί και το πιο δημιουργικό στοιχείο του μουσείου. Οι πιο μεγάλες και φημισμένες συλλογές αποτελούνταν στην αρχή από τα πιο ετερόκλητα αντικείμενα. Όπως ο ιστορικός παίρνει από τις πηγές του πληροφορίες ανάλογες προς τις ερωτήσεις που θέτει σε αυτές, γιατί οι πηγές δεν είναι ποτέ και σε καμία περίπτωση ουδέτερες, έτσι και οι μικροί/ές μαθητές/τριες θα πρέπει κάθε φορά να αναζητήσουν από τη δεξαμενή αυτή των ετερόκλητων αντικειμένων τα εκθέματα για την οργάνωση της επιλεγόμενης κάθε φορά έκθεσης.

Μια βιτρίνα σε ακινησία, που η μία μετά την άλλη οι τάξεις του σχολείου τη βρίσκουν έτοιμη, δεν έχει καμία ουσιαστική παιδαγωγική λειτουργία: λειτουργεί κατά βάση ως διακοσμητικό στοιχείο που δίνει κύρος στο σχολείο. Αξία έχει η επικοινωνία ανάμεσα στους/στις μαθητές/τριες για την οργάνωση εκθέσεων. Εξάλλου, ένα μουσείο δεν έχει μόνο «παλιά» αντικείμενα, έχει και σύγχρονα ή και προπλάσματα των αντικειμένων του μέλλοντος, όπως τα θέλει η φαντασία του ανθρώπου. Αλλά, επιπλέον, η έκθεση αντικειμένων ενός τέτοιου μουσείου μπορεί να πλαισιώνεται από στοιχεία δραματοποίησης εκ μέρους των μαθητών/τριών: από τον μαθητή, που, παριστάνοντας το μαστορόπουλο με το δισάκι του στον ώμο, φεύγει με το μπουλούκι των μαστόρων για να εργασθεί, έως τον τρελό επιστήμονα, που προσπαθεί να χειρισθεί τα παλιά όργανα χημείας του σχολείου, η δραματοποίηση καταστάσεων διεγείρει τις νοητικές λειτουργίες των μαθητών/τριών, μέσα στο πλαίσιο της βιωματικής μάθησης, της οργάνωσης, της συνεργασίας και της επικοινωνίας.

- **Κοινοποίηση της πληροφορίας.** Μια έκθεση αποτελεί τον πυρήνα συσπείρωσης του συνόλου του σχολείου. Ο καθένας μπορεί να προσφέρει, να συζητήσει, να προβληματισθεί, να αγγίξει τα εκθέματα, να παίξει με αυτά. Οι μαθητές/τριες βγήκαν έξω από τον χώρο του σχολείου, στην κοινωνία, για να αναζητήσουν το υλικό τους. Έρχεται η ώρα να καλέσουν τα μέλη της τοπικής κοινωνίας και να παρουσιάσουν σε αυτά τα αποτελέσματα της δουλειάς τους. Οι αφίσες, οι ζωγραφισμένες προσκλήσεις, η επικοινωνία με το εξωσχολικό κοινό είναι υπόθεση όλων. Αποτελεί κατεξοχήν καλλιέργεια επικοινωνιακών δεξιοτήτων στους/στις μαθητές/τριες. Αλλά και η αναζήτηση γειτονικού σχολείου για να περιοδεύσει η έκθεση ή να ανταλλαγεί με κάτι που μπορεί να προσφέρει το άλλο σχολείο αποτελεί μέρος της ανάπτυξης επικοινωνιακής δεξιότητας. Άλλωστε, ένας εκπαιδευτικός φάκελος με φωτογραφικό υλικό και εκπαιδευτικές δραστηριότητες

σχεδιασμένες από τους ίδιους τους/τις μαθητές/τριες, κατά το πρότυπο των εκπαιδευτικών φακέλων που σχεδιάζουν τα μουσεία για την απασχόληση των μικρών επισκεπτών/τριών τους, μπορεί να αποτελέσει κι αυτός μια από τις δραστηριότητες ενός σχολικού μουσείου.

Συνοψίζοντας και συνεχίζοντας τις αρχικές μας σκέψεις για ανατροπές στον χώρο του σχολείου, θα παρατηρούσαμε ότι μουσείο δεν σημαίνει μόνο επίσκεψη σε μουσείο ή πρόσκαιρη εκπαιδευτική δραστηριότητα σε μουσείο, σχεδιασμένη ερήμην των αποδεκτών με περιορισμένους στόχους, αλλά σημαίνει και σχολικό μουσείο, που δεν είναι κτήριο, δεν είναι βιτρίνες, δεν είναι εκθέματα, δεν είναι προκατασκευασμένες δραστηριότητες, αλλά είναι ένας μικρός οργανισμός σε διαρκή οργανισμό. Εδώ δεν έχει σημασία το τέλος της προσπάθειας, το στήσιμο δηλαδή μιας προθήκης, η Ιθάκη, αλλά το ταξίδι, οι δραστηριότητες. Οι δάσκαλοι με την τεχνογνωσία τους θα πρέπει να μπορούν να κρατούν κάθε χρόνο και κάθε στιγμή της παιδαγωγικής διαδικασίας μια ανοικτή ευκαιρία για διαπαιδαγώγηση των παιδιών σε δύο πεδία: στις δεξιότητες εκείνες που θα τα ετοιμάσουν στο να διαχειρίζονται τις σχέσεις τους με την πληροφορία και τις σχέσεις τους με τους άλλους στον μελλοντικό εργασιακό τους χώρο, αλλά και στην ανάπτυξη μιας προβληματισμένης ματιάς τόσο στο ιστορικό τοπίο όσο και στο σύγχρονο περιβάλλον, ώστε να αναγιγνώσκουν σε αυτό τις δραστηριότητες της κοινωνίας, τις πολιτισμικές εκφάνσεις της, αλλά και τη σχέση της με το παρελθόν και το μέλλον. Και για να επιτευχθεί αυτό, απαιτούνται καλά εκπαιδευμένοι δάσκαλοι, κυρίως στις πρακτικές δημιουργίας ενός σχολικού μουσείου, όσο και βαθιά καλλιεργημένοι.